

Галина ШЕВЦІВ,
orcid.org/0000-0003-1368-8492
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри практики німецької мови
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) powersoftshar@gmail.com

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО АНТИЧНОГО АВТОБІОГРАФІЧНОГО ДИСКУРСУ

Статтю присвячено розгляду жанрово-стильових особливостей європейського античного автобіографічного дискурсу. Його аналіз вибудований на основі вже традиційного поділу античної автобіографії на грецьку та римську. В античному автобіографічному дискурсі має місце прагнення людини до подолання смерті та виправдання своїх вчинків. Це зумовлює особливий механізм античного самопізнання. Античні життєписи дуже відрізняються від автобіографій подальших історичних періодів.

Предметом розгляду в статті слугували автобіографічні твори Плутарха, Октавіана Августа, Платона, Ісократів, Марка Аврелія. Плутарх створює біографії на основі конкретної схеми, як-от походження героя, сім'я, юнацькі роки, виховання, діяльність, смерть. Проте таким біографіям не притаманна історична достовірність. Римська антична автобіографія є документом сімейно-родового пізнання, вона виникає з метою підтримки сімейно-родових традицій. Особливого значення в ній набуває категорія щастя, яку в цей час розуміють як суспільну.

Творам Горация, Овідія, Проперція притаманне сатирично-іронічне самозображення. У них наявні елементи пародіювання публічно-героїчних форм оповіді. Автобіографічні елементи в епістолярії Цицерона характеризуються зверненням автора до образів природи. Представлений в «Антидотозісі» Ісократів тип самопрезентації пов'язаний із певними формами міфологічної метаморфози.

В автобіографії Октавіана Августа переважає мотив самовиправдання перед нащадками, щоб постати перед ними мирносоцем. У цьому факті проглядається стилізація автором власного портрету, яка ще відсутня в написах на древніх єгипетських пірамідах.

У Марка Аврелія уже чітко виділяється індивідуальне «я». Цей автор презентує своїм життєписом культурно-історичний зріз цілої епохи. Особливістю його автобіографічного дискурсу є сприйняття індивідуального щодо універсального. Автобіографічний дискурс Марка Аврелія представляє людську природу загалом і є дорогою до високого людського ідеалу. Відсутність систематичного викладу цього дискурсу створює образ історичного бачення. У ньому домінує ідея духовного самовизначення особистості.

Ключові слова: автобіографія, автобіографічний дискурс, автор, самопрезентація.

Halyna SHEVTSIV,
orcid.org/0000-0003-1368-8492
Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer at the German Language Practice Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) powersoftshar@gmail.com

GENRE-STYLE FEATURES OF THE EUROPEAN ANTIQUE AUTOBIOGRAPHIC DISCOURSE

The article is devoted to the consideration of genre and style features of the European antique autobiographical discourse. Its analysis is based on the traditional division of ancient autobiography into Greek and Roman. In the antique autobiographical discourse there is a desire of a human being to overcome death and justify their actions. This causes a special mechanism of ancient self-knowledge.

The subject of the article were the autobiographical works of Plutarch, Octavian Augustus, Plato, Isocrates, and Marcus Aurelius. Plutarch creates biographies based on a specific scheme: the origin of the hero, family, adolescence, upbringing, activities, death. However, such biographies are not historically authentic. Roman antique autobiography is a document of family knowledge acquisition, it arises in order to maintain family traditions. The category of happiness is of particular importance in it, which at that time was understood as a social category.

The works of Horace, Ovid, Propertius are characterized by satirical and ironic self-image. They have elements of parodying public-heroic forms of narrative. Autobiographical elements in Cicero's epistolary are characterized by

the author's appeal to images of nature. The type of self-presentation presented in Isocrates' Antidosis is associated with certain forms of mythological metamorphosis.

In the autobiography of Octavian Augustus, the motive of self-justification prevails before the descendants to appear before them as a peace-carrier. This fact shows the stylization of the author's own portrait, which is still missing in the inscriptions on the ancient Egyptian pyramids.

Marcus Aurelius already clearly distinguishes the individual "Self". This author presents with his biography a cultural and historical layer of the whole epoch. The feature of his autobiographical discourse is the perception of the individual in relation to the universal. Marcus Aurelius' autobiographical discourse represents human nature in general and is the path to a high human ideal. The lack of systematic presentation inherent in this discourse creates the image of a historical vision. It is dominated by the idea of spiritual self-determination of the individual.

Key words: *autobiography, autobiographical discourse, author, self-picture.*

Постановка проблеми. В історії розвитку європейського автобіографічного дискурсу дослідники літератури виділяють окремі періоди, які збігаються з певними циклами історичного розвитку суспільства. Різні форми європейського автобіографічного письма зумовлені конкретними запитамі епохи та особистісними мотивами, в основу яких закладені механізми самопізнання. Аналіз античного європейського автобіографічного дискурсу демонструє співвідношення таких його основних складників, як опис конкретних вчинків людини та звернення до її рефлексій. У ньому відчутний дух епохи античності, оскільки спогадова література залежить від запитів конкретного історичного періоду. Цим фактом пояснюється поступове зміщення в автопрезентації особистісного на другий план нарації. З розвитком суспільства аж ніяк не зменшується інтерес до античної дійсності та її зображення, а також її трансформації в літературному доробку наступних поколінь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема зародження та виникнення античної автобіографії є важливим складником європейських студій фактичної літератури. Вони стосуються питань становлення жанру автобіографії (С. Аверінцев, М. Бахтін, Г. Єлізаветіна, Ю. Зарецький), історії та теорії античного автобіографічного письма (Л. Мішина, О. Сивогривова). До проблем античної автобіографії неодноразово зверталися українські дослідники (О. Галич, Л. Мироненко, М. Федунь, Т. Черкашина). Зараз активно досліджуються проблеми історії автобіографії української літератури (К. Мазурик, В. Шевчук). Античні життєписи перебувають у полі зору німецьких дослідників (Т. Міш, М. Вагнер-Егельгаф, Г. Зоннабенд, М. Райхель, Г. Ніггл). Проте нових підходів до заявленої проблеми вимагає актуальне в сучасній літературознавчій науці поняття автобіографічного дискурсу.

Метою статті та її основним завданням є виявлення теоретичних особливостей, функцій та ознак античного європейського автобіографіч-

ного дискурсу. **Об'єктом** дослідження є античний автобіографічний дискурс як літературне явище, що презентує особливий мистецький процес. **Матеріалом** нашого дослідження стали вибрані автобіографічні тексти окремих античних авторів.

Виклад основного матеріалу. Автобіографія розвинулася в античну епоху на основі біографічного жанру, який тривалий час мав славу дещо легковажного. Поступово коло об'єктів стародавніх життєписів розширювалося, чим ускладнювався жанр автобіографії, що сприяло його популяризації. До I ст. до н.е. в римській літературі існувало переконання в престижності «історії». Тому біографи навіть робили спроби виправдатись перед читачами за таку свою творчість. Найперші біографії – це короткі довідки про основні характеристики античного героя. У нашій статті ми аналізуємо античний автобіографічний дискурс на основі вже традиційного в літературознавстві поділу автобіографії на грецьку та римську.

Літературна біографія розпочинає свою історію з творчості давньогрецького письменника Плутарха. У його «Паралельних життєписах» об'єднані парні біографії грецьких і римських воїнів. Цей твір вважають відправною точкою для розвитку автобіографічного жанру. Моралістична спрямованість героїв, переплетення монументального та психологічного, чітке громадянське звучання відрізняють цей твір від біографій александрійських учених і послідовників Аристотеля, які були створені ще до Плутарха (Аполлоній Родоський, Каллімах). Однак біографічний жанр не був винаходом цього автора, адже «задовго до нього александрійські вчені складали життєписи видатних письменників і філософів; культивували цей жанр і перипатетики, тобто послідовники Аристотеля, але Плутарх першим упровадив біографічний жанр в історію» (Плутарх, 1991: 379).

У Плутарха представлені словесні портрети підібраних за громадянськими критеріями простих людей. Кожне життя в його інтерпретації цінне та повчальне. Бачимо, що автор вибудовує біографії на основі чіткої схеми, що містить

дані про походження героя, його сім'ю, юнацькі роки, виховання, діяльність, смерть. У цих біографіях, яким не зовсім притаманна історична достовірність, констатуємо часту повторюваність висловлювань типу «на мій погляд», «по-моєму», «мені відомо». Одна з характеристик біографічної творчості Плутарха полягає в тому, що він «не вважав за потрібне дотримуватися абсолютної історичної точності» (Пашенко, 2001: 465). Плутарх не збирає непов'язані між собою історії, а викладає необхідне для розуміння способу мислення і характеру людини. У розповіді про походження, дитинство, вчинки героїв йому вдається при певній схожості персонажів подати індивідуальні портрети кожного з них (Безобразова, 2000: 45–46). Автор сам формує це завдання: «не нагромаджувати непотрібного історичного матеріалу, а викласти те, що конче потрібно для розуміння способу мислення і характеру людини» (Плутарх, 1991: 64). Проникаючи в духовний світ людини, Плутарх створює їхні життєписи, залишаючи право опису значущих подій історикам. Він створює біографії перипатетичного типу, які є серйозними дослідженнями, що передбачають знайомство з культурно-історичними пам'ятками тих місць, де відбувалися події. Через біографії Плутарха проступає особливий дух тодішньої епохи та драматизм становища греків в античному світі. О. Сивогринова іменує це явище біографічною естетикою, яка надовго пережила античність та зіграла важливу роль у подальшому розвитку жанру біографії (Сивогринова, 1989: 7). Підсумовуючи, можна сказати, що своїми біографіями Плутарх суттєво змінює типовий для античності спосіб автопредставлення.

Передумови виникнення автобіографічного жанру викликані щораз більшим інтересом до мотивів поведінки та питань можливості єдиного підходу до опису власного та чужого життя. Класифікуючи античну біографію, С. Аверінцев виділяє її перипатичний і александрійський типи. Перипатична біографія розповідає про життя героя в хронологічному порядку, александрійська – у логічному. Водночас у літературознавстві існує поділ античної біографії на гіпомнетичний та риторичний типи. Гіпомнетичний тип біографії існував у вигляді короткої біографічної довідки про життя героя, риторичний тип біографії обов'язково містив схвальне або ганебне слово (Сивогринова, 1989: 5).

У бахтінському варіанті класифікації античних саможиттєписів у грецькій автобіографії виділено платонівський і риторичний типи. В основу

платонівського типу покладено життєвий шлях людини, яка шукає істинне пізнання. В основі риторичної автобіографії лежить енкоміон (Бахтин, 1975: 281–282).

Римська антична автобіографія дещо інша. Вона виникає з метою підтримки сімейно-родових традицій як документ сімейно-родового пізнання. Основними її рисами є публічна історичність автобіографічного самоусвідомлення і роль прикмет у житті, а також їх тлумачення (Бахтин, 1975: 288–289). Особливого значення в римській автобіографії набуває категорія щастя, яку в цей час розуміють як суспільну. Початки автобіографізму наявні в діалогах видатного оратора та філософа Цицерона, а його діалог «Брут» є поглядом на історію риторики та апологією власного стилю мовлення, для якого характерні початки автобіографічного самозображення (Wagner-Egelhaaf, 2000: 106).

Г. Міш убачає корені автобіографії в написах на єгипетських пірамідах, які ілюструють життя захоронених там людей. Ці написи зроблені від першої особи, хоч їхній виконавець нам не відомий. У найпершій автобіографії виявляє себе прагнення людини до подолання смерті. Г. Померанцева зазначає, що древні написи, які зображали героїв у zenіті слави, сформульовані від першої особи, але це була ще умовна автобіографія (Померанцева, 1987: 262). Своєрідними схемами автобіографічної самопрезентації є «Апологія Сократа» Платона та «Антидозіс» Ісократ. В останньому творі схема захисної промови використана як можливість представити себе. Наявний в «Антидозісі» Ісократ тип самопрезентації пов'язаний із певними формами міфологічного перетворення. Життєвий шлях проходить через невігластво, скепсис і самопізнання як пізнання істини. Захисна промова Ісократ акцентує на взаємозв'язку між описом конкретного життя і виховного ідеалу. Це перша автобіографія у вигляді захисної промови, характерною рисою якої є специфічний нормативно-педагогічний характер: «Це публічний апологічний звіт про своє життя (Бахтин, 1975: 287)».

З часом актуалізується постановка питання про можливість єдиного підходу до зображень чужого та свого життя: «постановка подібного питання говорить про те, що класична публічна цілісність людини розпадалася й починалася принципова диференціація біографічних і автобіографічних форм» (Бахтин, 1975: 283). Стирання різниці між згаданими підходами вплинуло на формування класичної автобіографії, що «визначило і форму класичної автобіографії» (Жуков, 1980: 13). За О. Сивогривовою, прийомами популярно-філо-

софської бесіди цей автор уже виходить за межі біографічного жанру, а представлене читачеві право робити висновки надає біографії педагогічного спрямування (Сивогривова, 1989: 6–7). На основі аналізу новітніх досліджень проблем європейської спогадової літератури можна вести мову про спробу зрозуміти суть античного біографічного дискурсу через «Паралельні життєписи» Плутарха як через один із важливих античних біографічних зразків.

Продовжуємо розгляд античного автобіографічного дискурсу зверненням до твору римського принцепса Октавіана Августа «Діяння», у якому перераховані його військові та політичні справи. У цій автобіографії переважає мотив виправдовування. Опис подвигів Августа зроблений у стилі виправдання перед нащадками, щоб виступити перед ними мирноосцем. Підкреслюючи свої заслуги в забезпеченні миру, Октавіан Август прагне узаконити численні війни, які він розпочинав. М. Вагнер-Егельгааф вбачає у цьому творі стилізацію автором власного портрету, яка ще відсутня в написах на єгипетських гробницях (Wagner-Egelhaaf, 2000: 106). «Діяння» розглядають і як політичний заповіт, і як звіт перед римлянами, і як епітафію. Як відомо, перший римський імператор залишив після себе і велику автобіографію, яка, на жаль, не збереглася для нащадків.

У контексті нашого дослідження варта уваги книга еподів римського поета Квінта Горация Флакка, «Любовні елегії» Публія Овідія Назона, у яких ідеться про почуття поета до Коринни та які присвячені коханням до Кінфії елегії Секста Проперція. Наведені нами приклади елементів автобіографізму не єдині у творчості античних поетів, оскільки автобіографічні мотиви (висловлювання авторів про прочитані ними книги, їхні вчинки, зустрічі з іншими людьми тощо) пронизують й інші твори. Сатирично-іронічне самозображення притаманне творам Горация, Овідія, Проперція. У них наявні елементи пародіювання публічно-героїчних форм оповіді. Автобіографічні елементи вміщують листи Марка Тулія Цицерона до свого друга Аттика (68–43 до н. е), яким притаманна камерно-риторична форма та звернення до образів природи.

Античні життєписи абсолютно інші, аніж твори, які ми сьогодні розуміємо як автобіографічні. Для прикладу назвемо щоденники-мемуарні записи Марка Аврелія. Їхню появу М. Наєнко пояснює тим, що Марк Аврелій «жив у фіналі античної історії, а у фіналах, як і на рубежах епох, буває стільки загадковостей, таємниць і несподіванок, що про них краще говорити не привселюдно, а наодинці

з папером» (Наєнко, 2003: 17–18). Метою цих розлогіх філософських роздумів є пошук шляху до себе. Автор детально осмислює пережите, активно пропагує свідоме прийняття в житті добра та зла.

М. Бахтін зараховує твір «Про себе самого» до окремої модифікації публічно-риторичних форм, яка характеризується новим ставленням до себе: «це нове ставлення до себе самого, до власного «я», без свідків, без надання права голосу «третьому» (Бахтин, 1975: 295)». На думку М. Бахтіна, сповнений почуття власної гідності Марк Аврелій із гордістю висловлює вдячність долі та людям за свої чесноти. Аналіз його автобіографічного дискурсу демонструє незалежність роздумів від імен конкретних людей чи фактів, водночас бачимо прагнення до високого, ідеального образу людини. Повчаннями, у формі яких представлені думки Марка Аврелія, він не вимагає від людей чогось надзвичайного, терпляче ставиться до різних людських вад, уважає їх такими необхідними, як і добродієність. Мислитель не осуджує людей за їхні недоліки, проте він має сміливість визнати безсилля свого впливу на них.

Особливість автобіографічного дискурсу Марка Аврелія в тому, що йому вдалося зробити своє мислення засобом самонавіювання і самовиховання. Автор не думає про читача, не переймається сприйняттям його слів. Цей факт робить твір відвертим і незалежним по духу (Аврелій, 1998: 18). Цікавим моментом для розуміння автобіографічного дискурсу цього філософа є те, що він розглядає лише події та факти теперішнього життя, які мають сенс для людини, оскільки минуле та майбутнє належати людині не можуть (Аврелій, 1998: 37). Автобіографічний дискурс Марка Аврелія характеризується як довгий шлях до високого людського ідеалу. На суд читачеві представлено світську гуманістичну сповідь особи, що прагне до самовдосконалення. Таке прагнення споріднює цей твір із наступними автобіографіями сповідального характеру, які створені вже у релігійному християнському дусі. Це були автобіографічно насичені твори з релігійними сюжетами на вернень. З одного боку, в цьому дискурсі відсутня систематичність викладу, з іншого – саме вона створює образ історичного бачення.

Автобіографічний дискурс Марка Аврелія вибудовується на особливій формі філософії, що вміщує історичну перспективу. Г. Степанова допускає можливість назвати «Про себе самого» сповідальною автобіографією, розуміючи сповідальність як культурне поняття: «суть цієї сповідальності полягає в її діалогізмі, у зверненні автора не лише до себе, хоч зовні текст і набув форми

монологу» (Степанова, 2002). В античну епоху прообраз майбутніх автобіографій виник у формі «Про себе самого». Біографічний та автобіографічний жанри викликані самою римською епохою. Особливістю цієї не призначеної для оприлюднення книги є проникнутість почуттям швидкоплинності, тлінності та суєтності людського існування (Мегела, 2007: 323). І під час знайомства з цим твором бачимо, що він не відповідає класичним жанровим канонам автобіографії, але цей факт не шкодить розгортанню сповіді самотньої людини, яка у своїх роздумах звертається до себе.

«Про себе самого» розпочинається словами вдячності на адресу дідів, батьків і пращурів Марка Аврелія. Для кожного з них автор знаходить добре слово та підкреслює їхню заслугу у формуванні його особистості. Список цих осіб розгортається від діда Вера до богів, яким Марк Аврелій щиро вдячний за своїх дідів. Богом Марк Аврелій дякує за все, будучи переконаним, що у всіх життєвих справах дуже потрібна їхня допомога. Він розмовляє із собою, але при цьому звертається до багатьох людей. Зміщення меж індивідуального та загального розгортає простір для широкого спілкування з друзями, предками та нащадками. У цьому дискурсі наявна ідея зумовленої самою природою соціальної дії, за якої відбувається вихід за межі свого «я», вихід у простір існування «іншого». При цьому постає світ іншого, без якого авторське «я» є нічим. У тому, що Марк Аврелій, ідучи до самого себе, прокладає шлях до «іншого», Г. Степанова вбачає набуття стану мудрості (Степанова, 2002).

Співрозмовником Марка Аврелія може бути будь-хто з нас, і це основна риса його автобіографічного дискурсу. У ньому яскраво переважає ідея духовного самовизначення людини. Марк Аврелій презентує культурно-історичний зріз часу, що ілюструє існування в римську епоху такого дискурсу, в якому індивідуальне сприймається відповідно до загального. Інтерес людського «я» проходить через осмислення інших «я». Його філософська сповідь дає підстави говорити про наявні тенденції до подолання раціоналістичного поділу на суспільне (хроніки) та приватне життя (біографії). Як справедливо вважає Г. Попова, Марк Аврелій «говорить про себе і свої вчинки від першої особи, сполучаючи біографічні відомості з міркуваннями, пов'язаними з внутрішнім життям. Але й тут переважає оціночний підхід до зображення тепер уже власного життя» (Попова, 2006: 6).

Марк Аврелій перераховує успадковані ним від різних осіб лише позитивні якості. Негативні

характеристики не згадує, окрім тих, про які філософ говорить як про такі, що не відбулися: «От Александра Платоника привычка не говорить часто и без нужды кому-нибудь и не писать в письме, что я-де занят» (Аврелий, 1998: 25). Цим автор створює над-позитивний образ людини-ідеалу. В автобіографічному дискурсі Марка Аврелія задана концепція позитивно-ідеального людського образу. Думки цієї людини є чіткими життєвими правилами («К уже высказанным жизненным правилам добавь еще одно» (Аврелий, 1998: 46)), які передають спонукання. Час від часу в тексті з'являються висловлювання, сформульовані від першої особи, що вказує на розповідь про себе: «Я составлен из материального и причинного начал» (Аврелий, 1998: 69).

Автобіографічний дискурс Марка Аврелія представляє природу людини загалом. Його міркування демонструють зміну світосприйняття, яке вже відрізняється від давньогрецького. Перед читачем вимальовується індивідуальне авторське «я». Цей дискурс Марка Аврелія твориться самою людською долею. Поряд із філософською лексикою автор широко використовує лексику загальноприйнятту, створюючи такі два рівні спогадового тексту, як філософський та побутовий. Людину цей філософ бачить через її взаємозв'язки з іншими людьми. Тому в його розповіді завжди наявні короткі описи людей, із якими його зводило життя. Але ці відступи є лише основою для подальших розлогіх філософських рефлексій та повчань загального характеру.

Висновки та пропозиції. Художня автобіографія як літературний жанр зароджується в період античності та дає поштовх до формування у спогадовому письмі нових літературних концепцій. Вона залежна від запитів та соціальних особливостей кожного історичного періоду. Античний автобіографічний дискурс формується на межі документальної та художньої літератури. Його історичний шлях проходить від констатації конкретного життєвого факту до широкого розгляду та аналізу його значення. Автобіографічний дискурс Марка Аврелія зумовлений спробою автора використати філософський підхід до розгляду людського життя, при цьому життя є лише наочним матеріалом для широких філософських сентенцій та повчань. Перспективою нашого подальшого дослідження ми бачимо рецепцію античного автобіографічного дискурсу в спогадовій спадщині відомих європейських автобіографів німецькомовного літературного простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверинцев С. С. Плутарх и античная автобиография : К вопросу о месте классика жанра в истории жанра. Москва : Наука, 1973. 276 с.
2. Аврелий Марк. К себе самому. Москва : Алетея, 1998. 224 с.
3. Бахтин М. М. Античная биография и автобиография. Вопросы литературы и эстетики. Москва : Художественная литература, 1975. С. 280–296.
4. Безобразова Л. Плутарх і його «Порівняльні життєписи». *Зарубіжна література в навчальних закладах*. 2000. № 8. С. 45–47.
5. Гречаная Е. П. Автобиографизм русской прозы. *Новое литературное обозрение*. 2003. № 63. С. 342–345.
6. Жуков Д. В. Биография биографии : Размышления о жанре. Москва : Советская Россия, 1980. 135 с.
7. Мегела І. П. Історія давньогрецької літератури : курс лекцій. Київ : Видавець Карпенко В. М., 2007. 340 с.
8. Насенко М. К. Мемуари як історія сучасника. *Дивослово*. 2003. № 11. С. 17-19.
9. Оленич Р. М. Оленич І. Р., Чернюк Б. В. Латинська мова : навчальний посібник. Вид. 2-ге, випр. і доповн. Львів : Світ, 2008. 472 с.
10. Пащенко В. І. Пащенко Н. І. Антична література : підручник. Київ : Либідь, 2001. С. 64-465.
11. Плутарх. Порівняльні життєписи. Київ : Дніпро, 1991. 440 с.
12. Померанцева Г. Е. Биография в потоке времени : ЖЗЛ – замыслы и воплощения серии. Москва : Книга, 1987. 335 с.
13. Попова Г. В. Романтична поетика «Замогильних нотаток» Ф.-Р. де Шатобріана : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.04. Дніпропетровськ, 2006. 19 с.
14. Сивогривова А. А. Биографические жанры в литературе. История и теория [учебн. пособие]. Ростов-на-Дону : РГПП, 1989. 88 с.
15. Степанова А. О. Путь к самому себе. О культурно-историческом смысле «Размышлений Марка Аврелия». Жебелевские чтения-4 : тезисы докладов научной конференции 30 октября-1 ноября 2002 года. Санкт-Петербург, 2002. URL : <http://centant.spbu.ru/centrum/publik/confcent/2002-10/stepanova.htm> (дата звернення 06.05.2020).
16. Wagner-Egelhaaf Martina. Autobiographie. Stuttgart Weimar : Verlag J. B. Metzler, 2000. 221 S.

REFERENCES

1. Averintsev S. S. Plutarkh i antichnaya avtobiografiya : K voprosu o meste klassika zhanra v istorii zhanra [Plutarch and the antique autobiography : To the question of the place of the classic of the genre in the history of the genre]. Moskva : Nauka, 1973. 276 p. [in Russian].
2. Avreliy Mark. K sebe samomu [To myself]. Moskva : Aleteya, 1998. 224 p. [in Russian].
3. Bakhtin M. M. Antichnaya biografiya i avtobiografiyayu. *Voprosy literatury i estetiki* [Antique biography and autobiography. Literature and aesthetics]. Moskva : Khudozhestvennaya literatura, 1975. Pp. 280–296 [in Russian].
4. Bezobrazova L. Plutarkh i yoho «Porivnialni zhyttiepisy» [Plutarch and his Comparative Biographies]. *Zarubizhna literatura v navchalnykh zakladakh*. 2000. № 8. Pp. 45–47 [in Ukrainian].
5. Grechanaya Ye. P. Avtobiografizm russkoy prozy [Autobiography of Russian prose]. *Novoe literaturnoe obozrenie*. 2003. № 63. Pp. 342–345 [in Russian].
6. Zhukov D. V. Biografiya biografii : Razmyshleniya o zhanre [Biography biography : reflections on the genre]. Moskva : Sovetskaya Rossiya, 1980. 135 p. [in Russian].
7. Mehela I. P. Istoriia davnogrečkoj literatury : kurs lektsii [History of ancient Greek literature : a course of lectures]. Kyiv : Vydavets Karpenko V. M., 2000. 340 p. [in Ukrainian].
8. Naienko M. K. Memuary yak istoriia suchasnyka [Memoirs as a contemporary story]. *Dyvoslovo*, 2003. № 11. Pp. 17–19 [in Ukrainian].
9. Olenych R. M. Olenych I. R., Cherniuk B. V. Latynska mova : navch. Posib [Latin. Textbook manual]. Vyd. 2-he, vypr. i dopovn. Lviv : Svit, 2008. 472 p. [in Ukrainian].
10. Pashchenko V. I. Pashchenko N. I. Antychna literatura : pidruchnyk dlia studentiv vuziv [Ancient literature: a student for university students]. Kyiv : Lybid, 2001. Pp. 464–465 [in Ukrainian].
11. Plutarkh. Porivnialni zhyttiepisy [Plutarch. Comparative Biographies]. Kyiv : Dnipro, 1991. 440 p [in Ukrainian].
12. Pomerantseva G. Ye. Biografiya v potoke vremeni : ZhZL – zamysly i voploshcheniya serii [Biography in the flow of time : ZHZL – ideas and incarnations of the series]. Moskva : Kniga, 1987. 335 p. [in Russian].
13. Popova H. V. Romantychna poetyka «Zamohylnykh notatok» F.-R. de Shatobriana : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk [Romantic poetics of “Tomb notes” F.-R. de Chateaubriand : author’s ref. dis. for science. degree of Cand. philol. Science] : 10.01.04. Dnipropetrovsk, 2006. 19 p. [in Ukrainian].
14. Sivogrivova A. A. Biograficheskie zhanry v literature. Istoriya i teoriya [uchebn. posobie] [Biographical genres in literature. History and theory [textbook allowance]. Rostov n/D. : RGPP, 1989. 88 p. [in Russian].
15. Stepanova A. O. Put k samomu sebe. O kulturno-istoricheskom smysle Razmyshleniy Marka Avreliya [The way to yourself. On the cultural and historical meaning of “Reflections of Marcus Aurelius”]. Zhebelevskie chteniya-4 : tezisy dokladov nauchnoy konferentsii 30 oktyabrya-1 noyabrya 2002 goda. SPb., 2002. URL: <http://centant.spbu.ru/centrum/publik/confcent/2002-10/stepanova.htm> (data zvernennya 06.05.2020) [in Russian].
16. Wagner-Egelhaaf Martina. Autobiographie [Autobiography]. Stuttgart Weimar : Verlag J. B. Metzler, 2000. 221 p. [in Deutsch].